

Українська політична нація: проблеми становлення

Михайло Степико,

доктор філософських наук, вчений секретар
Національного інституту стратегічних досліджень

У Посланні Президента України до Верховної Ради “Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році” як одне з найважливіших завдань нового етапу розвитку держави окреслено створення умов для реальної та орієнтованої на національні інтереси консолідації українського суспільства, розвитку української політичної нації. Виходячи з того, що сьогодні кожен четвертий громадянин України за своїм походженням належить до національної меншини, згуртування всіх громадян в єдину політичну націю є нагальним завданням.

Назва “українська нація”, за свідченням Ю. Липи, вперше була вжита за часів Богдана Хмельницького [1]. Саме завдяки перемогам гетьмана у національно-визвольній війні 1648 – 1654 років, а ще раніше – існуванню Запорізької Січі, українська культурна ідентичність стала визнаним та вагомим чинником політичної історії Європи. Однак укладений 1654 року в Переяславі договір з Росією надовго загальмував самовизначення українського народу. Андрусівські угоди 1667 року, які Москва уклала з Варшавою, поділили українські землі між Польщею і Московією: Правобережжя відійшло до Речі Посполитої, а Лівобережжя з Києвом – до Московського царства.

Відтоді українська ідентичність існувала, головним чином, як спосіб буття “нижчих” верств населення – його мови, звичаїв, обрядів тощо – набираючи інколи й більш рефлексованих форм: гасел та вимог національно-визвольних рухів, шедеврів духовної творчості кращих її представників, серед яких найбільш знаковими постатями є Леся Українка і Тарас Шевченко. В цілому українство в цей період формується в парадигмі так званої “етнічної нації”.

Революційні процеси в лютому і жовтні 1917 року зруйнували монархію і Російську імперію. Перед Україною постала перспектива формування власної політичної нації. Першим кроком, на хвилі

революційних подій у Києві 1917 року, стало утворення Центральної Ради – представницького органу широких прошарків населення. Центральна Рада проголосила автономію України і заснувала Українську Народну Республіку. А 22 січня 1918 року було проголошено незалежність держави.

Перемога більшовиків у громадянській війні визначила формування в Україні всіх сфер суспільного життя (як і в інших республіках колишнього СРСР) за казуїстичною формулою: “Соціалістичне за змістом і національне за формою”. Начебто може існувати форма без змісту, а зміст – без форми. Водночас Україна стала чітко визначеним національним і територіальним цілим з власною столицею (в 1919 – 1934 роках – Харків; з 1934 року – Київ) і урядом, що мав обмежені, але певні повноваження. Україна мала органи державної влади і управління, бюджет, Державний Герб, Прапор, Гімн, Конституцію. Українську Радянську Соціалістичну Республіку (1921 рік) визнали десятки країн. Згодом, після утворення 30 грудня 1922 року Союзу Радянських Соціалістичних Республік, ці досягнення стали чисто формальними.

В період відновлення зруйнованої Першою світовою і громадянською війнами промисловості в Україні було споруджено сотні заводів і фабрик, що вивело її на рівень розвинених індустріальних країн світу. Водночас 30-ті роки стали найтрагічнішими в історії радянської України. Знищення національної еліти, насильницька колективізація села, масові переселення так званих куркулів, спровокований голод 1932 – 1933 років не тільки значно загальмували формування соціокультурної спорідненості українства, але й завдали нищівного удару генофондові нації, який ще більше посилили наслідки Другої світової війни. Водночас результатом перемоги СРСР у Другій світовій війні стало те, що вперше більшість українських етнічних земель було об’єднано у складі Української Радянської Соціалістичної Республіки.

В цілому специфіка етнонаціонального розвитку України у складі СРСР визначалася його концепцією розвитку продуктивних сил, яка передбачала максимальну інтеграцію народного господарства кожної республіки в загальносоюзному комплексі. Така “розчиненість” продуктивних сил всіх союзних республік мала своїм наслідком те, що народне господарство України було в цілому дуже розбалансованим і розблокованим, усі галузі і структуроутворюючі елементи економічно й технологічно виявилися не пов’язаними між собою.

Радянський федералізм, хоч як це не парадоксально з огляду на ленінську концепцію розв’язання національного питання, фактично функціонував не як спосіб консолідації націй на основі корінних етносів, а скоріше як засіб їх уніфікації (і тих, що мають власні адміністративно-територіальні утворення, і тих, що їх не мають) в рамках багатоетнічної держави (“моя адреса – Радянський Союз”). Новим етапом формування української нації слід вважати початок 90-х років. 16 липня 1990 року

Верховна Рада УРСР прийняла документ історичного значення – Акт про державний суверенітет, а 24 серпня 1991 року було проголошено незалежність України. 1 грудня 1991 року відбувся Всеукраїнський референдум, на якому народ підтвердив цей історичний вибір. Того ж дня було обрано й Президента держави.

За короткий термін Україна створила нову систему державного управління, власні Збройні Сили, органи безпеки і правопорядку. Зріс рівень політичних свобод громадян, було знято всі обмеження в духовному розвитку українського та інших етносів. Українська держава, як рівна серед рівних, увійшла до світової спільноти. Розпочалася напружена робота з створення ефективної економічної системи, розвинених інститутів демократії, підвищення авторитету держави на міжнародній арені. 28 червня 1996 року Верховна Рада ухвалила нову Конституцію України. У вересні 1996 року було здійснено неконфіскаційну грошову реформу і введено повноцінну українську валюту – гривню.

За відносно короткий строк молодій державі вдалося визначити засади етнополітики і створити систему регулювання етнонаціональних процесів, що сприяло подальшій консолідації української нації. Тобто було визначено необхідні умови для забезпечення єдності і цілісності країни у нових історичних умовах, узгодження загальнодержавних інтересів та інтересів усіх етносів, розвитку їх культурної, мовної і релігійної самобутності.

Демократичні політико-правові засади розбудови української нації знайшли адекватне тлумачення в Конституції України. Смісл визначення українського народу з великої та малої літери включає в себе як всю поліетнічну специфіку населення України, так і його громадянську, політичну сутність – рівність громадян усіх національностей перед Законом. Більше того, в третій частині преамбули Конституції право на самовизначення, проголошення незалежності України закріплено не тільки за “українською нацією”, а й за “усім Українським народом”, чим підтверджено об’єктивну реальність: Україна є батьківщиною, рідним домом для громадян усіх національностей.

Крім того, вперше в пострадянській практиці, в Статті 11 Основного Закону визнається, що крім титульної нації – українців корінними є й інші народи та національні меншини. На підготовчому етапі розробки Конституції термін “національні меншини та корінні народи” було замінено на “корінні народи та національні меншини” для того, щоб слово „корінні” одночасно відносилось як до слова “народи”, так і до словосполучення “національні меншини”, знімаючи проблеми самоідентифікації автохтонних національних меншин України – євреїв, греків, поляків, росіян, румун, угорців тощо, спрямовуючи її “пасіонарну енергію” (Л. Гумільов) у напрямку інтеграції в українське політичне суспільство та запобігаючи розвитку сепаратистських настроїв.

Законодавчо визнано, що національні меншини, поряд з українцями, а також “корінними народами” – гагаузами, караїмами, кримськими татарами, кримчаками – на території своїх “етноплацент” та “етноойкумен” перебувають “у себе вдома”, у своєму “етнокультурному ареалі”, і є автохтоним, корінним населенням.

В цілому українське законодавче поле та її Конституція дозволяють забезпечити всі основні права та свободи національних меншин. Право на існування, використання здобутків культур та використання мов (у тому числі і в одержанні освіти) гарантовані Статтями 10, 11, 22, 53 і 119 Конституції, Законами “Про мови”, “Про національні меншини”. Право на представництво частково гарантоване Статтею 14 Закону “Про національні меншини” та Статтею 22 Конституції щодо недопущення звуження форм та обсягу існуючих прав і свобод. Отож є надія, що в новому законі про вибори це положення знайде своє відображення. Продовжується робота над проектом концепції національно-культурної автономії, хоч і зараз стаття 2 Декларації прав національностей України дозволяє існування національно-адміністративних одиниць.

В роки незалежності України етнонаціональні проблеми були й лишаються предметом постійної уваги держави. 1994 року Указом Президента України було утворено Міністерство України у справах національностей, міграції та культур. 1996 року Міністерство перетворено на Державний комітет у справах національностей та міграції. 26 липня 2000 року було утворено Державний департамент у справах національностей та міграції (який працює й тепер).

Окрім того, 15 квітня 2000 року було створено Раду представників громадських організацій національних меншин при Президентові України. За останні роки підготовлено близько ста проектів нормативно-правових актів, у тому числі Законів України, Указів та Розпоряджень Президента, Постанов Кабінету Міністрів, укладено низку міждержавних договорів.

Проте значна частина законопроектів носить проблемний або декларативний характер і потребує суттєвого доопрацювання. Вже досить довго опрацьовується законопроект “Про концепцію державної етнополітики України”. Доопрацювання та прийняття Верховною Радою потребують також законопроекти “Про внесення змін до Закону України “Про національні меншини в Україні”, “Про розвиток та застосування мов в Україні”.

Загальновідомо, що існує низка проблем корінних народів і національних меншин, для врегулювання яких немає необхідних законодавчих актів (громадянство, міграція, правові, мовно-освітні аспекти; потрібно уточнити й чіткіше сформулювати такі важливі поняття, як “корінні народи”, “національні меншини” тощо). Немає належного інформаційного забезпечення щодо становища корінних народів на національних меншин та їхніх проблем (в Інтернеті не існує сайту

Держдепартаменту у справах національностей та міграції, статистична та аналітична інформація має переважно закритий характер). У засобах масової інформації не відбувається публічного обговорення етнонаціональних, міграційних та міжконфесійних проблем, життя української діаспори.

Проте можна констатувати, що законодавчо закріплена “подвійність” української етнополітики є не тільки проявом амбівалентності масової свідомості українського суспільства (включаючи сферу його етнокультурної самоідентифікації), не тільки наслідком незавершених процесів формування української політичної нації з її особливою ідентичністю і зміцненими традиціями “змішаності” українського етносу з іншими етнічними групами, насамперед росіянами. В більшій мірі вона є проявом природної “подвійності” формування будь-якої сучасної нації в органічній єдності двох її складових: культурної та громадянської спільності.

Якщо ж перенести концептуальну модель націєтворення (політична нація є похідною від взаємодії трьох складових – етнічних спільнот, держави і громадянського суспільства) на українські реалії, то українська політична нація є похідною від української національної ідеї, громадянського суспільства і соціальної держави.

Хоча Україна суто європейська країна, проблеми та тенденції формування її політичної нації найбільше нагадують північноамериканські взірці. Крім осідання на теренах сучасної України великих і малих народів внаслідок потужних цивілізаційних рухів, значна частина її території була заселена в ході колонізації, що розгорнулася в XVI – XIX століттях. У ній брали участь не тільки етнічні українці (малороси) та росіяни (великороси), але й німці, вірмени, євреї, греки, болгары і т. д. Характер феодальної експансії мала польська (а почасти й румунська та угорська) колонізація українських земель. Але і вона справляла чималий вплив на формування поліетнічності сучасної України. Тому практично всі етнічні групи України закономірно вважають той чи інший (найчастіше – цілком певний) регіон України своєю батьківщиною з не меншими, а то й з більшими підставами, ніж американці – США чи канадці – Канаду.

Поліетнічність України проявляється в тому, що, за даними всеукраїнського перепису населення, на її території проживають представники понад 130 національностей і народностей. У національному складі населення України переважна більшість – українці, чисельність яких становила 37541,7 тисячі осіб, або 77,8 % від загальної кількості населення. За роки, що минули від перепису населення 1989 року, кількість українців зросла на 0,3 %, а їх питома вага серед жителів України – на 5,1 %.

Друге місце за чисельністю посідають росіяни. Їх кількість, порівняно

з переписом 1989 року, зменшилася на 26,6 % і нараховувала на дату перепису 8334,1 тисячі осіб. Питома вага росіян у загальній кількості населення зменшилась на 4,8 % і склала 17,3 %.

В Україні розселення етносів має виразну регіональну визначеність. Найбільше росіян, наприклад, проживає в Донецькій, Луганській, Харківській областях та на півдні України. Крім того, вони становлять абсолютну більшість у Криму. Практично всі кримські татари-репатріанти так само поселилися в Криму, на своїй історичній батьківщині. Причому зростання чисельності кримських татар в Україні супроводжується зростанням чисельності інших тюркомовних народів. Кожна з цих груп окремо не складає відчутної частини населення країни, але разом з кримськими татарами тюркомовні народи налічують понад 500 тисяч осіб.

Із загальної кількості молдаван більша їх частка зосереджена в Одеській і Чернівецькій областях. Більшість болгар живе в Одеській і Запорізькій областях, 85 % греків – у Донецькій області. Майже вся румунська меншина сконцентрована у Чернівецькій та Закарпатській областях. В останній практично проживають всі угорці України. В Одеській області – майже вся гагаузька етнічна група. Більше половини поляків живе у Житомирській, Хмельницькій та Львівській областях. Зазначимо, що тривожним симптомом для етнічних українців є зменшення їх абсолютної чисельності у ряді споконвічно землеробських областей, де у всі часи була велика частка українського сільського населення, з традицією багатодітності (Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Черкаська, Чернігівська).

Нагальною проблемою для України є не “переплавлення” її етнічної різноманітності в одному тиглі, а подолання культурно-історичної різноманітності її регіонів. Ці історичні відмінності, як свідчать сучасні соціологічні дослідження, найрельєфніше проявляються в геополітичних, етнокультурних та релігійних орієнтаціях.

У західних областях більше розвинута психологія індивідуального господарювання і підприємництва, більш поширені західноєвропейські політичні й культурні орієнтації, підкріплені сімейно-родинними зв'язками. Значну частину етнічного складу становлять західні слов'яни. Оскільки ця частина України тривалий час входила до складу інших держав, то внаслідок прагнення етносу до самозбереження серед українців історично склалися міцні традиції консолідації на національному ґрунті.

Центральна й південно-східна Україна є історично основним регіоном розселення українського етносу, який тут найменше “розбавлений” інонаціональними елементами. Переважає сільське населення колгоспного типу. Міста, які останніми десятиріччями різко розрослися за рахунок мігрантів із села, мають значний прошарок людей з близькою до селянської психологією. Традиції приватного підприємництва значно знівельовані після революційними процесами, тому ідеї ринкової економіки

сприймаються тут обережно, з пересторогою. Існують давні й широкі економічні, культурні та сімейно-родинні зв'язки з Росією та Білоруссю.

Особливою етнонаціональною специфікою відзначається південно-східний регіон, а також Крим. Це – традиційно промислова зона країни, де переважають політичні та соціально-економічні цінності робітничого класу. Етнічний склад населення дуже строкатий, якщо порівнювати з рештою території України. Поряд з українцями – великий відсоток росіян і представників південних народів. Населення переважно російськомовне з традиційною історичною, економічною, культурною та сімейно-родинною орієнтацією на Росію.

Виразно регіональну специфіку мають і найбільші церкви України – вплив УПЦ поширюється, головним чином, на Схід та Південь, УПЦ (КП) – на Київ та Центр, римо-, греко-католицької, автокефальної та протестантської церков – на Захід і, частково, на Центр. З цієї точки зору актуальною є проблема становлення Єдиної Української Помісної Православної Церкви. Сучасний стан поділу українського православ'я є закономірним наслідком розірваності українських земель і української Церкви протягом історично тривалого часу. Водночас це є гальмом (цілком закономірним) консолідації нації.

Регіональна специфіка України визначається ще й тим, що основний економічний її потенціал зосереджений у східному і південному регіонах, де історично домінує російська мова й культура, порівняно з переважно україномовними центральними і майже суцільно україномовними західними територіями. Як підрахували фахівці Національного інституту стратегічних досліджень, у 2001 – 2002 роках у 6-ти регіонах (Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Запорізькій, Харківській областях та в Києві) було зосереджено 48,4 % основних засобів країни, 52 % виробництва валової доданої вартості (ВДВ), 62,5 % виробництва промислової продукції, 48,5 % обсягу інвестицій в основний капітал [2].

Історичними причинами цього є зосередження на Сході та Півдні країни основних корисних копалин та родючих чорноземів, і як, наслідок, концентрація виробничих, фінансових і людських ресурсів. Нинішні причини – переважаюче інвестування конкурентоспроможних на світовому ринку виробництв. “Донецькі”, “луганські”, “дніпропетровські”, “київська група” – звичні назви для визначення різних центрів впливу й концентрації капіталів. Внаслідок цього певні регіони розвиваються як донорські (східні та південні), інші – як депресивні. Ці обставини не можуть не усвідомлюватися як населенням, так і регіональними елітами й штучно активізуватися певними політичними силами, які “працюють” на етнічному полі.

Показовими в цьому плані є позиції прихильників так званого федеративного устрою України. Як вважає, наприклад, П. Баулін, заступник голови Російського блоку і РДУ, народний депутат України 14-

го скликання, керуючись принципами культурно-історичної ідентифікації сьогодні в Україні можна було б утворити (укрупнивши області) такі суб'єкти федерації: Підкарпатська Русь, Галичина, Волинь, Поділля, Буковина, Наддніпрянщина, Чернігівсько-Сіверський край, Полтавський край, Слобожанщина, Запорізький край, Новоросія, Донбас, Таврида. Окремою адміністративно-територіальною одиницею він виділяє столицю – Київ. На думку П. Бауліна, краєві треба надати право регулювати мовну політику залежно від етнічного складу і бажання громадян. При цьому українська мова має зберігати свій державний статус на території всієї України, її вивчення повинне бути обов'язковим. П. Баулін вважає, що такі заходи знімуть напругу в соціальній і міжнаціональній сферах; ніхто не буде нав'язувати “свій статут у чужому монастирі”; нас припинять, як це робиться зараз, поділяти на українців щирих і другосортних. Це зміцнить єдність держави, відродить щире дружбу і довіру між нашими народами.

Хоча, з нашої точки зору, проблема полягає якраз в іншому – не стільки в “вписуванні” в українську політичну націю різних етнічних компонентів, чого так боїться П. Баулін, скільки в консолідації в єдину національну спільноту реально існуючих у рамках України історично сформованих тут регіональних спільнот. Там, де вони мають чітко виражений етнічний та економічний акценти, існує найбільша небезпека їх політизації і трансформації в напрямку воєнничого сепаратизму з усіма його негативними наслідками, прикладів чого є чимало – Країна Басків в Іспанії, Квебек в Канаді, Еритрея в Ефіопії і т. д.

Причому це “вписування” повинно відбуватися на основі “зняття” етнічної специфіки регіонів як запоруки розвитку регіонального сепаратизму, наочним прикладом чого є кримська ситуація. Зняття міжетнічної напруги в Криму можливе лише на шляху соціально-політичного та економічного розвитку регіону хоча б тому, що коли кримські татари мають теоретичну альтернативу влитися до складу регіональної спільноти, то в так званого російськомовного населення Криму реальної можливості стати кримськими татарами не існує. За наявності у різних регіонів специфічних інтересів присутність в деяких із них компактних і до того ж чисельно помітних етногруп надає етнополітичним відносинам в Україні доволі виразного регіонального характеру.

На етнополітичній карті країни вирізняється кілька так званих проблемних регіонів, які або є зосередженням складного комплексу міжетнічних відносин, або самі ініціюють гострі питання, позиція щодо яких різних етнополітичних суб'єктів суперечлива, а часом і непримиренна. Одна з них – обсяги повноважень регіонів самим контролювати політичну й соціально-економічну ситуацію на місцях та право “делегувати” своїх представників до вищих органів державної

влади, що в деяких засобах масової інформації дістало назву кланового принципу їх формування. Крім того, спостерігається і розбіжність позицій регіонів з деяких питань загальнонаціонального характеру, насамперед стосовно державної мови, вибору суспільно-політичної моделі та геополітичного вектора, розколу у православ'ї тощо. Різностямованість економічних потреб та інтересів регіонів з різними мовно-культурними орієнтаціями може спричинити активізацію сепаратистських тенденцій з перспективою їх переростання в міжетнічні конфлікти.

Проте спільне усвідомлення населенням України найважливіших проблем суспільного розвитку все ж має позитивну динаміку. Передусім, це підтримка громадянами незалежності України. Як показують дослідження, проведені Інститутом соціології НАН України, попри катастрофічне зниження рівня доходів більшості населення після 1991 року, частка прихильників незалежності держави серед її дорослого населення жодного року не знижувалася до критичного рівня у 50 %. Перше, найзначніше зниження кількості прихильників незалежності відбулося у перші два роки після розпаду СРСР (коли вирувала гіперінфляція), сягнувши до початку 1994 року найнижчого за всі роки незалежності рівня – 56 %. Друге зниження рівня підтримки незалежності відбулося впродовж 1997, а особливо 1998 року внаслідок світової фінансової кризи. Останнє зниження підтримки незалежності було зафіксоване в грудні 2001 – березні 2002 року. А от у листопаді 2000 року було зафіксовано найвищу за всі роки досліджень частку прихильників незалежності України серед її громадян – 77 %. Тоді уперше за її підтримку висловилися не менше громадян, ніж на референдумі 1991 року [3].

Таким чином, ставлення громадян України до її незалежності за ці роки відзначалося **стабільністю** переважання чисельності прихильників незалежності над противниками, хоча й за істотної **мінливості** кількісного їх співвідношення.

Іншим важливим показником динаміки суспільної свідомості населення країни є співвідношення кількості прихильників правих, лівих і центристських політичних партій, про що свідчить аналіз результатів парламентських виборів 1994, 1998 і 2002 років.

В цілому за роки незалежності співвідношення кількості прихильників правих, лівих і центристських політичних партій серед громадян України змінювалося не на користь центристських. Частка їхніх прихильників серед дорослого населення скоротилася з 43,7 % до 20,5 %. При цьому, спочатку — включно з виборами 1998 року — це супроводжувалося суттєвим зростанням частки прихильників лівих партій (від 14,4 % до 32,2 %) і незначним — прихильників правих (від 7,7 % до 10,2 %). Але впродовж чотирьох наступних років зміни були явно не на користь лівих партій, частка прихильників яких скоротилася з 32,2 % до 23 %. У той же період

— з 1998 до 2002 року — частка прихильників правих партій зросла майже вдвічі — з 10,2 % до 21,5 % [4].

Найбільш симптоматично те, що за цей період популярність правих партій зросла не лише за кількістю симпатиків, а й поширилася територіально із Західної України на Центральну. Так, під час парламентських виборів 1998 року тільки у двох областях Західної України — Івано-Франківській і Тернопільській — за кандидатів правих партій проголосувало понад половину виборців, а ще у трьох областях — Львівській, Рівненській і Волинській — більше чверті. Проте під час парламентських виборів 2002 року за кандидатів правих партій понад половину виборців проголосувало вже в шести областях Західної України, і більше чверті — в дев'яти областях, зокрема у восьми — Центральної України.

Ще одним знаковим феноменом суспільної свідомості є ставлення населення України до української мови, яка є важливим чинником формування української політичної нації. Бо етнічний грек, попри те, що він живе в Україні, все ж залишається носієм грецької культури, росіянин — російської, поляк — польської, угорець — угорської і т. д. Проте саме українське середовище — не лише культурне чи соціальне, а й навіть природа, клімат, ландшафт — накладає відбиток на етнічність і мову меншин. Це не той грек, що в Греції, не той росіянин, що в Росії, не той поляк, що в Польщі, не той угорець, що в Угорщині.

Тому соціологічні дані, наведені різними дослідниками (зокрема — Дж. Бремером) [5], показують, що більшість росіян, наприклад, у Львові і Києві постійно користується українськими засобами масової інформації. Щодо радіо — таких у Львові 64 %, а в Києві — 70 %, щодо телебачення — відповідно 74 % і 75 %, щодо газет і журналів — 58 % і 68 %. Навіть у Сімферополі 27 % росіян слухають українське радіо, 33 % дивляться українське телебачення і 17 % читають українські газети. Щоправда, М. Рябчук слушно зауважує, що Дж. Бремер не врахував російськомовності значної частини українських газет [6], однак на національному радіо українська мова посідає належне їй місце, вона також має зростаючу тенденцію домінувати й на телебаченні.

Найпоказовішим у дослідженні Дж. Бремера є те, як ставляться росіяни в Україні до української освіти своїх дітей: 54 % росіян у Львові і 65 % у Києві погоджуються, щоб їхні діти навчалися в українських школах. Майже всі росіяни у Львові і Києві (96 % і 91 %) визнають, що їхні діти повинні вільно володіти українською мовою. Отже, майбутнє своїх дітей в Україні українські росіяни пов'язують із знанням української мови.

Заслуговують на увагу соціологічні дослідження про стан і перспективи розвитку міжнаціональних відносин у Донецькій області (В. Мозговий, Т. Болбат та інші). Одержані дані дозволили зробити висновок, що "об'єктивно потенційної небезпеки загострення національних конфліктів

в Україні і в регіоні не існує“. Показово, що в цьому майже суцільно зросійщеному за радянських часів регіоні українська мова дедалі більше завойовує авторитет. На запитання “Чи треба розвивати українську мову та культуру однаково з іншими національними мовами та культурами?” 85,8 % донецьких респондентів відповіли ствердно, і тільки 4,8 % з цим не погодилися.

Проте, незважаючи на позитивну динаміку ціннісних орієнтацій населення України, масова свідомість її громадян залишається суперечливою і амбівалентною. Тому на нинішньому етапі розвитку українського суспільства єдиною можливим принципом функціонування та розвитку української політичної нації може бути не сутнісний принцип націєтворення “хто ми?”, а скоріше функціональний – “що нас поєднує і як ми вирішуємо спільні соціальні проблеми?”, хоч формулою динамічного розвитку сучасної політичної нації є органічне поєднання досконалих механізмів етнокультурного відтворення та вирішення політичних і соціально-економічних проблем.

Література:

1. **Липа Ю.** Призначення України. - Львів, “Просвіта”. - 1992. - С. 103.
2. **З. Варналій, А. Павлюк, О. Шевченко.** Стратегія подолання диспропорцій у розвитку регіонів // Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки. Київ, НІСД, 2003. - С. 162.
3. **Хмелько В.** Макросоціальні зміни в українському суспільстві за роки незалежності // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2003 р., № 1. - С. 18 - 19.
4. Там же. - С. 21 - 22.
5. **Bremer J.** The Politics of Ethnicity; Russian in the New Ukraine. - Europe-Asia Studies. Vol. 46, № 2, 1994, p. 261 - 283.
6. **Рябчук М.** Росіяни в Україні з погляду американського соціолога. - Схід, 1995, № 2, с. 29 - 33.